

КӨРКӨМ АДАБИЯТТЫ КТОРУУДАГЫ АЙРЫМ ЫКМАЛАР ЖАНА АЛАРДЫ АДЕКВАТТУУЛУККА ЖЕТИШҮҮ ҮЧҮН ПАЙДАЛАНУУ

КАРАЕВА З. К.
vestnik_bgu@mail.ru

Макалада котормодо кошумчалоо ыкмасын качан жана кандай шартта колдонуу керек экендигин талкууланган.

Көркөм адабиятты окуу жеке адамдын ички руханий байлыгын түзүүдө, аны байытууда өтө чоң ролду ойнойт. Ал эми чет тилин билүү адамга эки эсе байлык алып келери да баарбызга белгилүү. Айрым бир шарттардын негизинде чыгарманы түп нускада окубаса да алардын котормолорун окуу менен эстетикалык эргүү алып, чыгарманын маанисин жеткиликтүү түшүнүүгө мүмкүнчүлүк ала алат. Көркөм чыгарманы которуу башка жанрлардан айрымаланып, чыгармадагы ар бир сөз мааниси жагынан көп катмарлуу болот, ошондой эле коннотативдик деңгээлде өзүнүн маанисин өзгөртөөрүн аны котормочу башка тилге которбостон сезиш керек экендигин айтуу шарт. Бул шартта эки жол бар: биринчиси доместикация - мындай шартта котормочу көбүрөөк көңүлдү түп нускага бөлүп, анын өзгөчөлүктөрүн сактоого умтулат, ал эми экинчиси форинизация - бул шартта котормочу түп нускага эмес которулуп жаткан маданиятка көбүрөөк көңүл буруп, алардын түшүнүктөрүнө карата көбүрөөк ориентация жасайт.

Биз тексти которуп жатканда айрым бир маалыматтарды туура эмес бергенден көрө алып таштоону же кошумчалоо маселесин кароого туура келет. Натыйжада тилдин лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулугун сактоого туура келет. Бул макалада котормодо кошумчалоо ыкмасын качан жана кандай шартта колдонуу керек экендигин талкуууга алуубуз шарт .

Мисалы:... бул сүрөттүн эч кандай ыксыз жери деле жок, же болбосо ага көз тийип кетет дегидей ал бир укмуш деле эмес. (193 бет. Ч.А. Жамийла). Англис тилине которууда бир аз кошумчалоо киргизилген, себеби ...There is nothing to be ashamed of, it was not really a work of art. Бул сүйлөмдө «көз тийип кеткендей ал бир укмуш да эмес», - деген сүйлөм калтырылып кетип отурат. Мындай котормо чыгарманын эстетикалык баалуулугун түшүрүп, семантикалык структурасынын толук берилүүсүн камсыз кыла албай калат. Мындай калырып кетүүнүн себебин издөө деле талапка жооп бербей, себеби ал улуттук реалды көрсөткөн өзгөчө деле сөз эмес. Англис тилинде же британия маданиятында кыргыз тилиндегидей эле "көз тийүү" деген түшүнүктү көрсөткөн сөз айкаштары бар, аларга төмөндөгүлөр кирет: to putt an e.vil eye on (upon), to bewitch, to putt the whammy, to putt by too much praise жана башкалар. Демек жогорку чыгармадагы калтырып кетүү ыкмасы котормочунун, балким кыргыз маданиятынын өкүлү болбогондугу дагы таасир бериши мүмкүн. Таштап калтыруу пайдаланууда өтө сактык керек. Экинчи кошумчалоо ыкмасы – көбүнчө улуттук өзгөчөлүктөрдү көрсөткөн сөздөрдү сөз айкаштарын берүүдө көп пайдаланылат. Мисалы: Данике, тигил сайдагы аттар сеникиби? - дедим. Ал бурула берип жай карап койду. (Ч.А. Жамийла)

Жогорку сүйлөмдөр төмөндөгүдөй которулган: "Danyar, are those your horses in the dell?" -1 asked. He turned his head slowly. Кыргыз тилинде эркелетип айтылуучу мүчө "ка", "ке" менен берилүүчө боектор которулбай калган, экинчиден англис тилинде деле эркелетүүчө сөздөр жок эмес. Кошумчалоо ыкмасы көбүнчө улуттук реалдарды көрсөткөн сөздөрдүн маанисин толук түшүндүрүү максатында колдонулат. Андай шартта кошумчалоонун эки түрү бар: биринчиси текстин ичинде кошумчалоо, мындай ыкма көбүнчө которулуучу сөз кыска болуп өтө көп мейкиндикти талап кылбаган учурда, экинчиси текстен сырткары кошумчалоо, бул ыкма көбүнчө кененирээк түшүндүрүүнү талап кылган учурда пайдаланылат. Айрым бир чыгарманы которуудагы улуттук өзгөчөлүктөрдү көрсөткөн сөздөрдө текстен сырткары да түшүндүрүп берүүгө мүмкүн

болот, алар же китептин артында өзүнчө кыстарма катары же ар бир беттин түбүндө түшүндүрмөлөрү жазылып берилет. Мисалы:

- Доорон окуймун, кепинин тигем. Билдиңби ?
- Доорону эмне, дубабы?
- Билем, дуба эмес, доорон дейт. (Ч.А. Кылымга тете бир күн)
- I will pray, I will pray out the dead man, I will say prayers.
- Say prayers, You Buranly Edigeey.
- I know all the prayers. (Ch.A. The days lasts more than a century)

Жогорудагыдай улуттук өзгөчөлүктөрдү көрсөткөн сөздөрдү калтырып таштабастан, аларды азыркыдай шартта текстен сырткары атайын кыскартылган сөздүктөрдүн тизмесинде жазып мындай сөздөр өзгөчө тайпаны түзөөрүн, ошондой эле аларды которууда сөзсүз кошумча түшүндүрүү керек экендигин айтуубуз шарт. Айрым бир башка маданиятта мусулман калкынан айрымаланып доорон окулбайт же кепин тигилбейт, ошондуктан өлүктү узатуунун өзгөчө жолу башка маданияттагы адамдарга туура жана так жетүүсү адекваттуу которууга алып келет. Европа, Америка маданиятында деле өзүнчө церемониялар бар, бирок башкача. Ошол шартты көрсөткөн жалпы маанидеги сөздөр англис тилинде берилет. Аларга төмөнкүлөр кирет: prayer's religious service, бирок бул сөз айкашы кыргыз маданиятынын өзгөчөлүгүн көрсөтө албайт. Мындай шартта бизге кошумча түшүндүрмө зарыл болот. Демек, бир маданияттагы өзгөчөлүктү билдирүүдө кошумчалоо керек деген ой менен аны ашыкча пайдалануу адекваттуулукту сактоо эмес, тескерисинче аны жоготууга алып келет, ошондуктан котормодо тилди гана жакшы билүү аздык кылат. Адекваттуулукка жетишүү максатында биз ошол элдин тарыхын, маданиятын, жашоо өзгөчөлүктөрүн, улуттун менталитетин билүү шарт деп эсептейбиз. Которууда лингвистикалык релеванттуулугун гана сактабастан экстралингвистикалык релеванттуулукту сактоо шарт болуп саналат, ар бир улуттун дүйнө таанымын эске алуу керек.

Адабияттар

1. Зотов Ю.Т. Текст как бесконечномерное смысловое пространство // Ю.Т. Зотов // Этнолингвистика на пороге XX века. Итоги и перспективы. - М., 1995. - т.1.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение // В.Н. Комиссаров. - М., 1999.
3. Лукин В.А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа // В.А. Лукин. - М., 1999.
4. Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира // Б.А. Серебренников. - М., 1988.
5. Сорокин Ю.А. Введение в этнопсихоллингвистику // Ю.А. Сорокин. - Ульяновск, 1998.
6. Сыроваткин С.Н. Теория перевода в аспекте функциональной лингвистики // С.Н. Сыроваткин. - Калинин, 1978.
7. Фесенко Т.А. Концептуальные основы перевода // Т.А. Фесенко. - Тамбов, 2001.